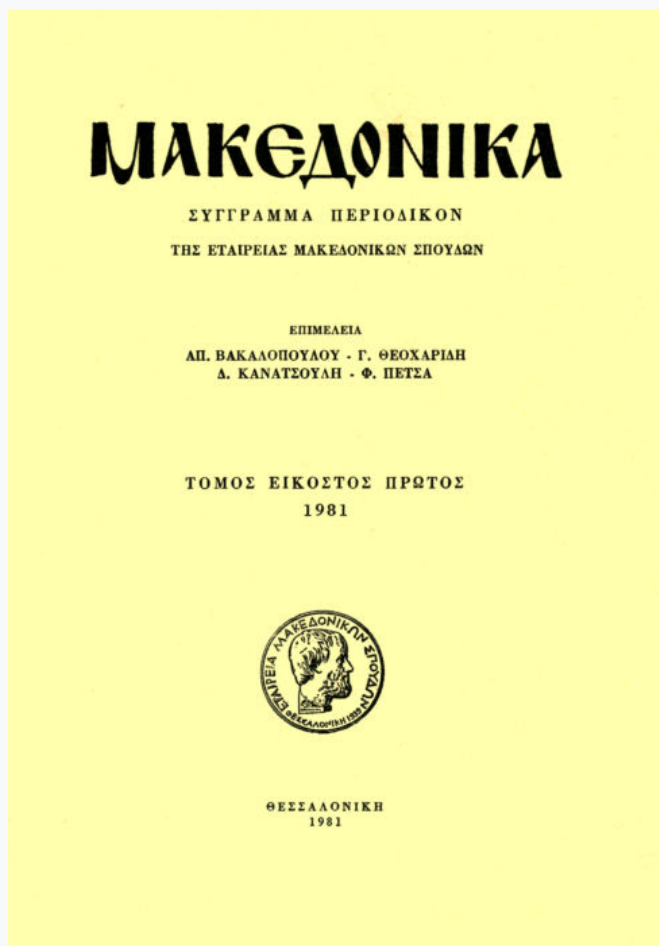

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου

Κ. Σβολόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.446](https://doi.org/10.12681/makedonika.446)

Copyright © 2014, Κ. Σβολόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σβολόπουλος Κ. (1981). Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου. *Μακεδονικά*, 21(1), 432–434.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.446>

Κωνστ. Ἀπ. Βακαλόπουλου, Οικονομική λειτουργία τοῦ μακεδονικοῦ καὶ θρακικοῦ χώρου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στὰ πλαίσια τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, Θεσσαλονίκη 1980, 80, σελ. 216.

Ἡ διερεύνηση τῶν συνθηκῶν ποὺ καθόρισαν καὶ χαρακτήρισαν στὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, τὴν πολιτική, κοινωνική, οἰκονομική καὶ πολιτιστική θέση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔχει ἀποφέρει ἰδιαίτερα θετικούς καρπούς. Ἀν ἐξαίρεθεῖ ἡ συστηματικὴ προσέγγιση ὁρισμένων καίριων προβλημάτων στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἄμεσα κυρίως συνυφασμένων μετὰ τὴν ἀνταγωνιστικὴ διαμάχη τῶν ἔθνотῶν γιὰ τὴν ἐπικράτηση στὴ Μακεδονία, ἢ καὶ κάποιες σποραδικὲς συμβολὲς μετὰ ἀναφορά στὴν πολιτιστικὴ δραστηριότητα τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, θὰ ἦσαν δύσκολο νὰ ἐπισημανθεῖ ἔστω καὶ μιὰ ἀξία λόγου ἱστορικῆς σύνθεσης. Ἡ μελέτη εἰδικότερα τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων, καθοριστικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς δυναμικῆς παρουσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν εὐρύτερο χώρο τῆς Νότιας Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, οὐδέποτε ἀναλήφθηκε μετὰ τρόπον συστηματικόν. Καὶ τὸ βασικὸ αὐτὸ κενὸ ἀποβαίνει ἀκόμη περισσότερο αἰσθητὸ στὸ μέτρο ποὺ οἱ ἐρευνήτῃς τῶν γειτονικῶν βαλκανικῶν κρατῶν στρέφουν συστηματικὰ τὴν προσοχή τους πρὸς τὴν ἴδια αὐτὴ κατεύθυνση. Ἡ πρώτη, ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτή, γενικὴ προσέγγιση ὑπογραμμίζει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀνάγκη ὄχι μόνο γιὰ μιὰ παράλληλη γενικὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ εἰδικότερη συστηματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν φαινομένων ποὺ συνάπτονται μετὰ τὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐξελίξεις στὸν χώρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ἡ πρωτοβουλία τοῦ κ. Κωνσταντίνου Βακαλόπουλου νὰ χαράξει μιὰ καίρια τομὴ στὴ διερεύνηση τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς στὴ νεοελληνικὴ αὐτὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ θὰ ἦταν καὶ ἀπὸ μόνῃ αὐτὴ τὴν ἀποψη ἀξία γιὰ ἰδιαίτερη ἐξαρση. Ἡ συμβολὴ τοῦ ὁμοῦ τείνει νὰ πάρει καὶ πιὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο στὸ μέτρο ποὺ ἡ ἐρευνὰ τοῦ συνδυάζει τὴν ἀξιοποίηση βασικῶν ἀρχεαὶκῶν πηγῶν στὴν ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ μετὰ τὴν ἱκανότητα γιὰ προσέγγιση τῶν ἰδιόμορφων οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἀναντίρρητα, ἡ καθυστέρηση στὴν ἀνάληψη ἀνάλογων μελετῶν ἦταν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ συναρτημένη μετὰ τὴ δυσχέρεια στὴν προσπέλαση τοῦ ἀναγκαίου πρωτογενoῦς ὕλικoῦ ἀφενoῦς, καὶ στὴ διαπραγματεύση τῶν εἰδικότερων οἰκονομικῶν προβλημάτων ἀφετέρου. Ἡ βασικὴ ἀνταπόκριση τοῦ σ. στίς ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις τοῦ θέματος θὰ ἦταν δυνατό, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ, νὰ θεωρηθεῖ σὰ συνεισφορά διττὰ ἐνδιαφέρουσα.

Ὁ κ. Κ. Βακαλόπουλος ἀντλήσει τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς μελέτης τοῦ ἀπὸ τὰ διπλωματικά ἀρχεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τὰ κρατικά ἀρχεῖα τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Ὅπωςδὴποτε, οἱ προξενικὲς ἐκθέσεις ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ συνθέτουν τὴ σχετικὰ ἀμεσότερα ποσότητὴ ἀλλὰ καὶ περισσότερο ἀξιόλογη ἀρχεαὶκὴ πηγὴ μετὰ ἀναφορά στὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης. Ἡ παλαιότερη δημοσίευση, ἰδίως ἀπὸ τὸν N. Michoff (*Contribution à l'histoire du commerce de la Turquie et de la Bulgarie*), ὁρίσμων προξενικῶν ἐκθέσεων —γαλλικῶν κυρίως— θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀνταποκριθεῖ στίς ἀπαιτήσεις γιὰ μιὰ καθολικὴ συνθετικὴ θεώρηση τῶν φαινομένων. Κἀτω ἀπὸ αἱ συνθήκες αὐτές, μόνῃ ἡ ἀναδίφηση τοῦ ἀδημοσίετου πρωτογενoῦς διπλωματικοῦ ὕλικoῦ προσφερόταν γιὰ νὰ παράσχει τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴ συστηματικὴ διαπραγματεύση τοῦ θέματος. Ἀσφαλὲς, ἡ πιθανὴ ἀναζήτηση στὸ μέλλον ὁρισμένων ἐπιμέρους ποσοτικῶν μεγεθῶν σχετικῶν μετὰ τὴν ἐμπορικὴ διακίνηση στὴ νότια Βαλκανικὴ καὶ τὴ δυτικὴ Εὐρώπη θὰ ἦταν δυνατό νὰ συνδυασθεῖ μετὰ τὴ διερεύνηση καὶ ἀρχεῖων εἰδικότερης προελεύσεως (ἀρχεῖα τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μασσαλίας, συλλογὲς Ἐθνικῶν Ἀρχείων τῆς Γαλλίας, ἀρχεῖα ἱταλικῶν πόλεων κλπ.). Ἡ ὑπογράμμιση, ἐν τοῦτοις, τῆς ἀπώτερης αὐτῆς προοπτικῆς δὲν ἀναιρεῖ τὴ διαπίστωση γιὰ τὴ βασικὴ συμβολὴ τῆς ἀρχεαὶκῆς ἐ-

ρευνας του κ. Βακαλόπουλου ή όποια και συνδυάζεται με μία ιδιαίτερα ίκανοποιητική βιβλιογραφική ενημέρωση πάνω στα πορίσματα των παλαιότερων και νεώτερων έρευνών τόσο στον ευρύτερο διεθνή όσο και στον ειδικότερο έπιστημονικό χώρο της Βαλκανικής.

Παρά τη βασική ένταξη του στον κύκλο των έρευνών της νεώτερης έλληνικής ιστορίας, ό κ. Κ. Βακαλόπουλος αντιμετώπιζει θετικά και τά κυρία οικονομικά φαινόμενα—στη γενική θεώρηση και την ειδικότερη προβληματική τους. 'Η συνακόλουθη—κάτω από τις συνθήκες αυτές—άξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει τó άρχαιακό ύλικό άνοίγει μία ενδιαφέρουσα προοπτική και στο έπίπεδο της ιστορίας του οικονομικού βίου στο χώρο της νότιας Βαλκανικής. 'Αλλ' άκριβώς ή ιδιαιτερία του αντικείμενου της μελέτης, στο μέτρο που συνέχεται με την προσφυγή σε μεθόδους διαφορετικής κλαδικής προελεύσεως, τείνει νά ξεξηγήσει και την παράθεση όχι μόνο των εισαγωγικών αλλά και των συμπερασματικών παρατηρήσεων του συγγρ. στο πρώτο μέρος της μελέτης. 'Η άμεση, πράγματι, συνάρτηση των οικονομικών φαινομένων στο έσωτερικό της 'Οθωμανικής αυτοκρατορίας—στον τομέα της παραγωγής όσο και του έμπορίου—με τά ευρύτερα κυκλώματα, τις πιέσεις και τις άνάγκες της παγκόσμιας αγοράς, θά καθιστούσε άπρόσφορη—κατά την προφανή άποψη του σ.—την άνάλυση των ποσοτικών δεδομένων που περιλαμβάνονται στα έπόμενα τμήματα της μελέτης, χωρίς νά έχει παρασχεθεί στον αναγνώστη ή δυνατότητα νά τά έντάξει στον ευρύτερο διεθνή περίγυρο, καθοριστικό γιά τη διαμόρφωσή τους. 'Η βασική αυτή αντίληψη στην όλη διάταξη της όλης έξηγεί πιθανότατα και τό διαταγμό του—ίσως και γιά νά μήν έπαναλάβει προγενέστερες παρατηρήσεις—νά προχωρήσει σε μία περισσότερη συνθετική θεώρηση των τοπικών φαινομένων που καλύπτουν τό δεύτερο κυρίως μέρος της μελέτης.

Συγκεκριμένα, ό σ., σ' ένα κεφάλαιο εισαγωγικό (σσ. 9-25), εξετάζει την γενική οικονομική και κοινωνική κατάσταση στη νότια Μακεδονία και τη Θράκη σε συνάρτηση με την ευρύτερη διεθνή συγκυρία της εποχής. Στο πρώτο, αντίθετα, κεφάλαιο της μελέτης του διερευνά την έσωτερική όψη του ίδιου φαινομένου και τις καθοριστικές συνθήκες της οικονομικής και κοινωνικής κατάστάσεως στο γεωγραφικό αυτό χώρο, με άναφορά στη λειτουργία του θεσφικιού και στις έπιπτώσεις από τό Χάτι Σερρίο του 1839 και τό Χάτι Χουμαγιούν του 1856. Τό αντικείμενο του Β' κεφαλαίου (σσ. 38-54) έντοπίζεται στην ειδικότερη εξέταση της οικονομικής λειτουργίας στο χώρο της σημερινής έλληνικής κεντρικής Μακεδονίας, με σημεία βασικής άναφοράς τη Θεσσαλονίκη και τις Σέρρες. 'Ακολουθεί ή έπισήμανση των χαρακτηριστικών στοιχείων της διαχρονικής εξέλιξεως του έσωτερικού έμπορίου της Θεσσαλονίκης (κεφ. Γ', σσ. 55-86), ένθ στά δύο τελευταία κεφάλαια επεκτείνεται ή διερεύνηση των οικονομικών όρων στο χώρο της νότιας, σημερινής έλληνικής, Μακεδονίας και Θράκης με την εξέταση των ειδικών συνθηκών στο σαντζάκι της Δράμας (κεφ. Δ', σσ. 87-124) και στην άνατολική Θράκη (κεφ. Ε', σσ. 125-147).

Στην ειδικότερη σύνθεσή τους, τό εισαγωγικό κεφάλαιο και τά κεφ. Α' και Γ' διαφέρουν αισθητά από τά κεφ. Β', Δ' και Ε'. Στα πρώτα ή συνθετική και συχνά πολύπλευρη διαπραγμάτευση των φαινομένων, χαρακτηρισμένη και από την πυκνότητα της διατυπώσεως, είναι άμεσότερα αισθητή· τά τελευταία χαρακτηρίζονται από την παράθεση ιδιαίτερα χρήσιμων, άγνώστων βασικά ως σήμερα, ποσοτικών στοιχείων. 'Η διαφοροποίηση αυτή δέν ύποδηλώνει άναγκαστικά μία βασική άνεπάρκεια στην άνάλυση των φαινομένων που άποδίδονται περιγραφικά, έφόσον ή αιτιώδης συνάρτησή τους με τη διεθνή και την έσωτερική οικονομική και κοινωνική συγκυρία έχει ήδη έπισημανθεί στα πρώτα κεφάλαια. Θά ήταν όμως ίσως σκόπιμο νά είχε έπιχειρηθεί μία περισσότερη σφαιρική εξέταση και των επί μέρους αυτών φαινομένων—έστω και με την έπισήμανση των κενών που δέν στάθηκε δυνατό ό συγγρ. νά καλύψει παρά την τόσο έκτεταμένη διερεύνηση των άναξιοποιήτων ως σήμερα διπλωματικών άρχαιακών πηγών—έλληνικών και ξένων.

Οι επιφυλάξεις που θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν συνέχονται κυρίως με την επισήμανση άβλεψιών, συχνά τυπογραφικών (άδυναμία περισσότερο αισθητή στους πίνακες). Στο σημείο αυτό οφείλει να καταλογισθεί στο σ. σπουδή άσυμβίβαστη με τη σοβαρότητα της όλης προσπάθειάς του. Παράλληλα, θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν και δύο ειδικότερες—μεθοδολογικές—παρατηρήσεις: 'Η παράθεση—σέ μία ή δύο περιπτώσεις—έκτενών άποσπασμάτων από εκθέσεις και μάλιστα στο πρωτότυπό τους—παρά τὸ άναμφισβήτητο ενδιαφέρον τὼν κειμένων—τείνει νά διασπάσει τὸ ρυθμὸ τῆς συνθέσεως· ὁ τρόπος, τέλος, παραπομπῆς στὰ προξενικά έγγραφα δέν εἶναι ἐσφαλμένος ἢ ἀσαφής, ἀλλὰ θά ἀνταποκρινόταν πληρέστερα στὴν ἀνάγκη γιὰ ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνώστη ἂν συμπεριλάμβανε—πέρα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ φακέλου—τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστολέα καὶ τὴν ἀκριβὴ ἡμερομηνία τῆς ἀποστολῆς τοῦ.

Συμπερασματικά, παρά τὴ διατύπωση ὀρισμένων ἐπιμέρους ἐπιφυλάξεων, οφείλω νά ὑπογραμμίσω τὴ θετικὴ συμβολὴ τῆς μελέτης τοῦ κ. Κ. Βακαλόπουλου στὸ ἐπίπεδο τόσο τῆς ἐρευνας τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ἱστορίας ὅσο καὶ τῆς διερευνήσεως τὼν εἰδικότερων οἰκονομικῶν φαινομένων στὸ νευραλγικὸ γεωγραφικὸ χῶρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. 'Η πρωτοτυπία καὶ ἡ σημασία τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ἀντικειμένου, ἡ ἀναδίφηση τὼν βασικῶν πρωτογενῶν πηγῶν, ἡ προσέγγιση τὼν πολὺπλευρῶν ὅσο καὶ δυσχερῶν προβλημάτων ποὺ συνέχονται μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης, ὑπογραμμίζουν τὴ συνεισφορὰ τοῦ κ. Κ. Βακαλόπουλου σ' ἓνα πεδίο ποὺ δέν εἶχε προσελκύσει ὡς σήμερα τὸ ἐρευνητικὸ ἐνδιαφέρον τὼν 'Ελλήνων ἱστορικῶν. Οἱ συμπερασματικὲς διαπιστώσεις τῆς μελέτης διαφωτίζουν ἄγνωστες πτυχὲς καὶ ἐπαληθεύουν ἀνεπιβεβαίωτες ὑποθέσεις μὲ ἀντικείμενο τόσο τίς γενικότερες οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ζυμώσεις, ὅσο καὶ τὸν εἰδικότερο ρόλο τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς νότιας Βαλκανικῆς στὴ διάρκεια μιᾶς κρίσιμης, ἀπὸ κάθε ἄποψη, ἱστορικῆς περιόδου.

Κ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωργίου Γ. Γούναρη, Οἱ τοιχογραφίες τὼν 'Αγίων 'Αποστόλων καὶ τῆς Παναγίας Ρωσιώτισσας στὴν Καστοριά, Θεσσαλονίκη 1980, 80, σσ. 196 + σχέδ. 4 + πίν. ἀσπρόμ. 50 (Δημοσιεύματα τῆς ΕΜΣ. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 56).

Τὸ ὑπὸ κρίση βιβλίο κυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορά τὸ 1978, ὅταν ὑποβλήθηκε μὲ ἐπιτυχία ὡς διδακτορικὴ διατριβὴ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στὴ νέα ἐκδόση δέν ἔχουν ἐπέλθει ἀλλαγὲς σὲ σχέση μὲ τὴν πρώτη δημοσίευση, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ μία προσθήκη, στὸ τέλος τοῦ κειμένου, ποὺ ἀναφέρεται σὲ πρόσφατο δημοσίευμα.

'Η διατριβὴ τοῦ Γ. Γούναρη ἀποτελεῖ ἓνα ἀκόμη βῆμα στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας στὸν ἑλληνικὸ, ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὸ βαλκανικὸ χῶρο, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας. Παράλληλα ἡ μελέτη καὶ δημοσίευση τὼν δύο ζωγραφικῶν μνημείων τῆς Καστοριάς ἀποτελεῖ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἐρευνα τῆς καλλιτεχνικῆς κληρονομιάς αὐτῆς τῆς πόλεως.

Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου (σ. 7-8) ὁ Γ. Γούναρης τονίζει τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴ συστηματικότερη μελέτη τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τὸ 15ο καὶ 16ο αἰῶνα, ἐνῶ ἀνάμεσα στὰ ἄλλα κάνει καὶ μία σύντομη ἀναφορὰ στὰ παλαιότερα δημοσιεύματα τὰ σχετικὰ μὲ τὰ δύο μνημεῖα ποὺ παρουσιάζει. Στὴ συνέχεια παραθετεῖ πίνακα περιεχομένων καὶ συνομολογραφίων (σ. 9-11), καθὼς καὶ συνοπτικὴ βιβλιογραφία (σ. 13-19) κατανεμημένη σὲ ἑλληνογλώσσα καὶ ξενόγλωσσα δημοσιεύματα. Τὸ κείμενο τοῦ βιβλίου χωρίζεται σὲ δύο βασικὰ μέρη,